

HIO
MSTADEN

PÅ MARGINALEN

Vardagen bakom
barnfattigdomsstatistiken

Rädda Barnen

På marginalen

Författare: Mary Douglas

Form och textbearbetning: Lowe Production

Tryck: Wallén & Co Grafiska AB, februari 2013

Fotografer:

Olivia Arthur/Magnum Photos sidan 38, 62

Julio Barcellos sidan 1, 10, 14, 25, 30, 36, 40, 50, 54

Egen produktion sidan 4, 13, 42, 48, 53, 60

Shutterstock bildbyrå sidan 27, 33, 34, 35, 47

Pernilla Norström sidan 9, 18, 57

Rachel Palmer sidan 21

Amanda Sundberg sidan 44

ISBN: 978-91-7321-441-4

Barnens egna ord om fattigdom

Det kan vara svårt att sätta sig in i vardagen för barn som växer upp i fattigdom i Sverige. Här, där de flesta har det gott ställt, borde väl alla ha råd med en tia till mellanmål, en bussbiljett eller 100 kronor till skolorslutningen? Tyvärr ser verkligheten annorlunda ut. Barn i familjer som lever på marginalen begränsas av avgifter och bristande resurser. Att som ung tvingas hantera ekonomiska begränsningar påverkar såväl skolarbetet som fritiden.

Rädda Barnen presenterar regelbundet rapporter om barnfattigdomens förekomst i Sverige. Den här skriften kompletterar den kvantitativa kunskapen, för att synliggöra och lyfta konsekvenserna av barnfattigdom ur barnets perspektiv. Vi vill visa hur verkligheten ser ut för enskilda barn – bortom siffror, tabeller och diagram.

Hur vardagen ser ut för varje barn, går naturligtvis inte att veta. Orsaker och förhållanden skiljer sig åt, och konsekvenserna blir olika. Med hjälp av deras egna ord vill vi här beskriva situationen för några barn. Utifrån barnens erfarenheter kan vi vuxna skapa träffsäkra åtgärder och insatser, som inte genererar skamkänslor eller pekar ut barnen.

Här får du träffa barn som lever med knapp ekonomi. De delar med sig av sina erfarenheter och ger förslag till förbättringar. Rädda Barnen möter ständigt frågan om det verkligen finns fattiga barn i ett rikt land som Sverige. Vi ställde samma fråga till barnen själva. Nästan alla tillfrågade barn menade faktiskt att om man följde med dem i deras vardag och fick känna på hur tufft det kan vara, så kanske fler skulle förstå. Så här svarar en 15-årig kille:

"Jag kan visa hur hårt det är att leva så. Jag tycker att de själva ska testa en dag."

På följande sidor vill vi med barnens egna ord ge fler möjlighet att förstå hur det kan vara att växa upp utan tillräckligt med pengar i ett rikt land. Här kan du leva dig in i vardagen bakom statistiken.

Tack alla barnrättsskämpar!

Stort tack till alla barn och unga som medverkat. Tack för att ni så modigt berättat om era upplevelser och erfarenheter om hur det kan vara att växa upp i familjer som har det dåligt ställt. Tack även till föräldrar och syskon och till er vuxna som gjort mötena möjliga och som delat med er av era erfarenheter.

Innehåll

Ingen vet bättre än barnen själva	8
Hur har vi gått till väga?	11
Möt Clara, 16 år	12
Finns det fattigdom i Sverige?	18
Fakta	20
Tuff vardag	22
Möt Ibrahim, 15 år	28
Begränsad i vardagen	34
Fakta	41
Möt Sara, 17 år	42
Att hantera vardagen	48
Möt Jenny – en förälders perspektiv på vardagen	52
Att tänka på för dig som arbetar i skolan eller med fritidsaktiviteter	56
Barnens önskelista	58
Då blir det extra tydligt att man har ont om pengar...	60
Hej politiker!	63
Tips på läsning	64
Avslutning	65

Ingen vet bättre än barnen själva

"Jag tycker det är bra att det finns sådana här undersökningar. Jag tycker det är bra att ni frågar oss som faktiskt är drabbade av situationen istället för att man frågar en politiker som inte vet någonting." (Tjej, 17 år)

Enligt barnkonventionen har alla barn rätt att uttrycka sin åsikt i alla frågor som berör dem. De som lever i en utsatt situation vet själva bäst hur deras tillvaro ser ut, och har ofta idéer om vilka förändringar som behövs för att det ska bli bättre. Men det är svårt och ofta genant att prata om fattigdom. Många barn berättar att de till varje pris undviker att tala om sin familjs ekonomiska situation. De är rädda för att exempelvis bli retade, mobbade eller hamna utanför gemenskapen med andra. Därmed är det också svårt att lyssna in barn och unga, utan att utsätta dem för något som kan kännas för jobbigt, utpekande eller pinsamt.

"Jag har frågat flera barn i vår verksamhet om de vill ställa upp på en intervju om att växa upp i en familj med knapp ekonomi men jag märker att det är jättekänsligt. Man undviker det till varje pris." (Engagemangsguide¹)

Men, de medverkande barnen tycker det känns bra att få dela med sig av sina upplevelser. De vill gärna påverka och använda egna erfarenheter till något de tycker är bra. För dem är det också positivt att någon lyssnar till dem i en fråga de annars sällan vågar prata om.

"Jag samtalade igår med mamman till två av de barn som Rädda Barnen pratat med. Barnen var jättenöjda och tyckte att det hade varit så bra att få träffa er och berätta. Mamman var också nöjd och tyckte att er fråga om vad barnen ville säga till politikerna, borde alla barn få tillfälle att svara på." (Socialsekreterare)

FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 12

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

¹En engagemangsguide är en person som lotsar ungdomar till fritidsaktiviteter. Deras uppgift är att se till att barn och ungdomar i sitt närområde hittar en fritidsaktivitet som de vill prova på.

Hur har vi gått till väga?

Materialet bygger främst på tolv djupintervjuer med barn i åldern 7–18 år och en så kallad höring² tillsammans med barn i grupp. Barn och unga har kontaktats via såväl Rädda Barnens egna som externa verksamheter. De har tillfrågats om de vill delta i en intervju respektive höring om sina upplevelser av att växa upp i en familj där man har svårt att få pengarna att räcka till. Rädda Barnen har också samlat och dokumenterat erfarenheter från andra verksamheter och projekt där vi själva regelbundet möter barn och unga.

Tio intervjuer har genomförts med vuxna som professionellt arbetar med eller träffar barn från familjer som har det dåligt ställt. Vi har också haft kontakt med föräldrar som delat med sig av erfarenheter av hur deras vardag ser ut.

Av hänsyn till de medverkande har vissa citat redigerats. Orter, namn och andra identifikationsfaktorer har ändrats. För läsvänlighetens skull har språkliga justeringar gjorts. Barnen som deltagit har varit medvetna om sin situation och har tidigare reflekterat över sin familjs ekonomi tillsammans med andra, exempelvis föräldrar eller personal.

² Kreativ metod för gruppkonsultationer med barn.

OBS!

Personerna på bilderna har inget med innehållet i boken att göra.

Möt Clara, 16 år

Clara är en 16-årig tjej som idag bor med sin mamma, ibland hälsar hon på sin pappa. Hon har äldre syskon som redan flyttat hemifrån.

Berätta lite om dig själv

–Jag skulle säga att jag är en mysig tjej, som gillar att prata om allt och inget med folk. Jag är bra på att hålla hemligheter. Många kommer till mig när de har problem. Min hobby är att pyssla. Jag är den enda i min familj som gillar att pyssla, så på jul och påsken är det jag som gör all dekoration hemma.

Tänkte du på något särskilt inför vår träff idag?

–Jag tänkte att om man intervjuar mig i den här frågan så skulle jag vara till hjälp. För jag har levt med mycket lite pengar och jag vet hur jag har hanterat det. Exempelvis när mina och mammas pengar är slut så brukar jag vara bra på att veta hur vi ska hantera det och komma på lösningar. Ibland hjälper jag andra också. För jag vet ju att det inte bara är jag i hela världen som har det så.

Vill du berätta hur det har varit för dig och din familj?

–Det har varit så hela min uppväxt men lite upp och ner i perioder. Någon gång har vi fått pengar och så, men ofta typ två år i sträck med dåligt med pengar. Framför allt vid julen brukar pengarna ta slut. Sen när det kommer mycket räkningar, så har mamma inga pengar att betala dem med. Sen kommer det ytterligare räkningar som vi inte kan betala och så måste vi vänta ännu en månad och då måste hon betala ännu fler fast hon inte kan. Trots att mamma alltid handlar det billigaste, billigaste, så tar pengarna slut.

Hjälps ni åt att bestämma vad ni ska lägga pengarna på?

–Ja nu när jag har fått studiebidrag, så hjälps vi åt att handla saker. Typ när mamma behöver bröd eller så. Sen hjälps vi åt med schampo och sånt.

Du har sommarjobb?

–Ja, då har jag också köpt saker till oss. Typ glas och gardiner. Jag handlar alltid mammas saker först och ser om jag har pengar över.

Är det skillnad på din uppväxt jämfört med andra barn, exempelvis i skolan?

–På idrotten har jag haft mina vanliga kläder men det spelar inte mig någon roll. En gång hade jag riktigt konstiga byxor, men jag tänkte ändå att det var bättre med dem än ingenting alls.

Tror du det hade varit skillnad på din fritid och dina fritidsintressen om du hade haft pengar under din uppväxt?

–Ja, det tror jag! Då hade jag ridit! Jag gjorde det en termin men det var så dyrt! Jag är egentligen intresserad av badminton och tennis. Jag gillar inte att sitta still, jag gillar att röra mig. Jag hade säkert gjort mer ute, som att gå på bio. Mina vänner kan gå på bio ofta, köpa popcorn, godis, läsk och så. Jag kan gå en gång, sen måste jag hem och spara i ett år. Jag vill titta på bio oftare. Eller gå ut och bada och kanske gå på Gröna Lund någon gång. Jag har ofta avstått från att följa med mina vänner på saker. Nästan jämt. Ofta frågar de om jag vill följa med och shoppa. Men jag säger nej, jag kan ju inte och då stannar jag hemma. Men jag har en kompis som är i en liknande situation och vi har umgåtts en del. Vi fikar och ringer varandra när vi har pengar. Hon brukar alltid fråga först om jag har pengar.

Hur gör du om saker kostar i skolan?

–Då säger jag att jag ska fråga mamma, men det blir troligtvis ett nej. I skolan tycker lärarna att det är bra att jag säger till, för då vet de varför jag inte kan följa med på utflykten. Oftast så kan inte mamma betala, men hon brukar fråga en del släkt och ibland kan vi låna ihop till det så att jag kan följa med. Mest har skolan gratis aktiviteter. Men sen måste vi handla mat på utflykten.

Vad hade hjälpt dig?

–Att allt hade varit gratis och särskilt bussresan.

Hur menar du när du säger bussresan?

–Exempelvis så har vi flyttat gympan till ett annat ställe, så inträdet är gratis men inte resan dit och vi måste åka buss. Jag får inget skolbusskort för jag bor för nära och vi har bara råd med ett kontantkort. Det kostar mig 10 kr till skolan, 10 kr till gympan, 10 kronor tillbaka till skolan och sen 10 kr hem. Så det kostar mig 40 kr de dagar vi har gympa. Jag måste hela tiden tänka på och kolla hur mycket pengar jag har på kortet, så att jag kommer hem. Det har gjort att jag inte har varit med på gympan massa gånger. Jag är hemma istället. Jag tycker att man borde ha tänkt på att alla inte har råd att åka så långt till gympan. Jag har fått dåliga betyg i idrott.

Har du hjälp med läxorna?

–Ja, jag brukar gå på läxhjälp. Vi har det två gånger i veckan och det hjälper mig jättemycket. Men det är inte alltid jag kan gå. Typ om det hänt något hemma.

Vad skulle du vilja säga till de som bestämmer hur det ska vara i skolan och så?

–En sak som jag har fantiserat om, det som hade kunnat hjälpa mig mycket, är om det fanns ett sånt kort, typ ett specialbusskort till de som inte har så mycket pengar. Så man kan vara med på gympan och om man vill följa med på skolresor, ja typ ett busskort som inte kostar. Det behöver bara vara inom skoltid. Det räcker.

"En sak som jag har fantiserat om, det som hade kunnat hjälpa mig mycket, är om det fanns ett sånt kort, typ ett specialbusskort till de som inte har så mycket pengar"

Hade du velat ha ett busskort som du kan använda även på fritiden?

–Jo såklart, men det är just i skolan som det är värst, ja som det med gympan. Jag vill verkligen vara med. På fritiden kan mamma ändå ibland låna ihop pengar och så, så att vi kan fylla på kortet.

Vad tycker du har varit bra för dig?

–När skolan har betalt för resor, utflykter och mat. Framförallt när de tar med extra mat så att man kan bli riktigt mätt. Då kostar det inte lika mycket för mig.

Du sa att ni inte alltid har mat i slutet av månaden, hur löser ni det?

–Ibland ringer vi andra i min familj och de kan komma med mjölk och sånt. Ibland får vi äta hos dem. Jag brukar följa med mamma när hon handlar så att jag lär mig handla billigt. Vi är inte alltid sugna på sån mat som spaghetti och köttfärssås när vi har lite pengar och då tar vi mackor. Vi brukar ändå ha två alternativ, marmelad och ost och det räcker för oss.

"Ibland ringer vi andra i min familj och de kan komma med mjölk och sånt. Ibland får vi äta hos dem"

Vad skulle du göra om du vann två miljoner?

–Oj massor! Först och främst hade jag fixat mitt rum! Det är helt äckliga vita och trasiga tapeter nu. Sen hade jag gett pengar till mamma, köpt en ny TV och en ny soffa. Vi har en TV från 60-talet eller kanske typ 80-talet i alla fall. Sen hade jag fixat köket, det ser för jävligt ut där. Sen hade jag köpt köksstolar, en diskmaskin och en mikro. Nya kläder för det har jag märkt att jag behöver. Sen hade jag köpt en egen Ipad till skolan, men bara för skojs skull. Det andra är mycket viktigare.

Hur känns det när andra barn kan göra saker som du inte har råd med?

–Orättvist. Jag önskar att mina vänner kunde anpassa sig lite och göra det som jag kan göra, men de vill göra saker som att bada eller gå på bio och då får jag pyssla hemma istället.

"Jag önskar att mina vänner kunde anpassa sig lite och göra det som jag kan göra"

Vad vill du säga till dem som inte tror att det finns fattiga barn i Sverige?

–De vet ju inte hur jag mår och hur jag har det. Om de inte tror mig så skulle jag önska att de kom och bodde med oss tre veckor. Bara för att se hur vi har det. Se hur vi bor, ställ frågor till mig och mamma om hur mycket pengar vi får, följ med oss när vi handlar. Och framför allt se vad vi gör med pengarna när vi faktiskt har några. Sen kan de prata med min syster. Hon försöker få jobb men får inget. Så jag och mamma måste ta hand om henne också. Vi vet inte hur vi ska göra när vi knappt klarar oss själva.

Vad skulle du vilja fota som beskrev det vi pratat om idag?

–Ett foto på mitt rum! Och sen ska du skriva på det fotot: "det fattas färger!"

Hade du inte velat flytta till en annan lägenhet?

–Nä det tror jag inte. Vi har flyttat såååå många gånger.

Varför det?

–Mamma slarvar med räkningarna. Jag minns inte alla ställen, men vi har flyttat enormt mycket. Så nu har jag sagt till mamma att vi måste skita i allt annat och alltid betala hyran först. För jag orkar inte flytta mer, bara när jag ska flytta hemifrån. Första gången vi skulle flytta blev jag glad men sen var det inte så roligt när vi var tvungna att bo hos min bror.

Finns det fattigdom i Sverige?

"Det finns jättemånga som är fattiga! Det finns de som inte har råd med kläder, aktiviteter, mat och skor. Det finns de som är hungriga, faktiskt. En del har inte mat hemma och ibland när man måste ta med sig så får man ju ingen mat. Min kompis tar alltid med hamburgare till mig." (Tjej, 12 år)

De barn och unga som Rädda Barnen träffat, som själva lever med en knapp ekonomi är eniga om att det finns fattigdom i Sverige. Samtidigt säger man att det kan vara skillnad på fattigdom i Sverige jämfört med andra länder. En del föreslår att man borde kalla det för något annat, så att ingen missförstår vad det är man pratar om.

"Det finns fattiga i Sverige, men det kan vara bättre att säga att man har dåligt med pengar eller använda sig av ordet ekonomisk kris."

Andra påpekar att det faktiskt är viktigt att benämna det som fattigdom.

"Jag tycker att man får släppa att Sverige skulle vara ett rikt land för då borde barn i Sverige också vara "rika" men det är det ju många som är fattiga. Man kan inte skylla på att Sveriges barn inte är lika fattiga som i andra länder. Det är ju olika dyrt att leva." (Kille, 13 år)

Nedan beskriver en tonårig hur det kan vara att växa upp i ett rikt land utan tillräckligt med pengar.

"Det finns faktiskt olika nivåer av fattigdom. Hur lätt är det att sitta i ett klassrum där man har klasskompisar som planerar vad de ska göra under helgen när man vet att man själv inte har råd att göra dessa saker? Man är oroad över att gympadojorna kanske inte håller månaden ut för att man haft på sig samma skor hur länge som helst. Det kan hända att man måste hoppa av aktiviteter i skolan bara för att man inte kan betala avgiften. Samtidigt får man ständigt höra att det inte finns några fattiga i Sverige och då känner man sig dum och måste intala sig själv att det finns fattigare människor i världen." (Tjej, 15 år)

*OM MAN SÖKER SIG HIT (SVENSKA KYRKAN), DÅ FINNS DET INGA PENGAR ÖVER. DET KAN VARA PENGAR TILL BUSSKORT, ASTMAMEDICIN, VINTERKLÄDER, SKOR, MEDICINER, MAT. DETTA ÄR VANLIGT.
(DIAKON OCH KURATOR)*

Fakta:

Rädda Barnens fattigdomsindex

Rädda Barnens fattigdomsindex är sammansatt av två delmått, låg inkomststandard² och försörjningsstöd. Indexet bygger på ett så kallat absolut³ fattigdomsmått, vilket innebär att inkomster under en viss miniminivå räknas som fattigdom.

²Inkomststandard beräknas med följande formel:

$$\text{Inkomststandard} = \frac{\text{Disponibel inkomst per konsumtionsenhet}}{\text{Norm för baskonsumtion} + \text{boendenorm}}$$

Den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet beräknas genom att den samlade familjeinkomsten (efter skatt) relateras till hushållets storlek och sammansättning. Den disponibla inkomsten räknas då om med hjälp av en ekvivalensskala.

Det hushåll som har värdet 1 eller lägre anses ha låg inkomststandard.

³Eftersom gränsvärden för både låg inkomststandard och försörjningsstöd förändras årligen i relation till prisutveckling m.m. är de faktiska miniminivåerna inte absoluta i ordets egentliga mening.

FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 27: Levnadsstandard

Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

Artikel 2: Icke-diskriminering

Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

FN:s konvention om barnets rättigheter.

Artikel 4: Genomförande av rättigheterna

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Minska på regelverket. Det har blivit så byråkratiskt att hjälpa familjer med ansökningar och liknande att vi inte hinner med det. Det innebär bara att familjerna får ännu färre möjligheter.
(social pedagog)

Jag skulle aldrig ha råd att vara fattig. Det är extremt dyrt att inte ha råd. Det är avgifter hela tiden, för allt. Exempelvis, om man inte kan betala TV-avgiften så är den tre gånger så kostsam när den hamnar hos kronofogden. 1400 kronor istället för 520.

(Kronouspektör, Kronofogden)

Tuff vardag

Barnen och ungdomarna visar stora likheter i hur de upplever vardagen. Deras berättelser handlar om hur de tar ansvar, men också om den oro och skam de känner. De skildrar livet som orättvist och kan känna sig isolerade och uteslagna ur olika sociala sammanhang.

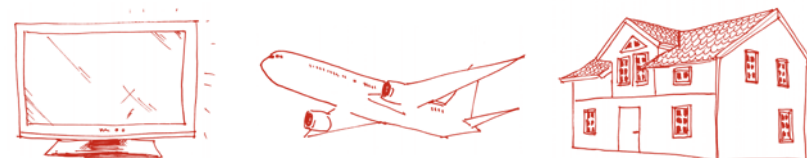
Ofta sätter barnen familjens behov först. De visar också att de har svårt att tänka utanför sin egen ekonomiska situation – exempelvis vad de skulle vilja ha och göra om familjen hade det bra ställt.

Helst vill man ju inte behöva tänka så...

"Vad jag skulle göra om jag hade obegränsat med pengar? Helst vill man ju inte behöva tänka så..." (Tjej, 17 år)

Det är som om barnen många gånger undviker att tänka på hur det skulle kunna vara om de hade mer pengar. Flera av dem tar också ett stort ansvar för andra i familjen, som syskon, mamma eller mormor.

"Om jag vann en miljon skulle jag köpa en resa till mamma, ett hus till familjen, ishockeybiljetter till mina syskon. Och lite pengar till mig, typ till... nå men hus är det jag först tänker på... hm... vet inte... sen en platt TV, sånt som andra har, sånt som man frestas av. Mer? Till mig? Oj jag vet inte." (Kille, 15 år)

Flera väljer kostnadsfria eller mycket billiga saker även när de får fantisera om att vara rika.

"JO! då hade jag köpt allt sånt jag ville ha! Bland annat en sån liten adapter som man kan ta hem gratis spel med så att mamma slipper köpa dem. Den kostar 300 kronor." (Kille, 14 år)

Sånt brukar jag oroa mig för

"Jag tänker ofta på hur det ska gå när jag slutar skolan. Hur ska vi då klara oss? Jag måste få ett jobb och tänk om jag inte får det? Hur ska mamma klara sig då? Sånt brukar jag oroa mig för. Mamma brukar säga att vi tar det som det kommer, att jag inte ska oroa mig nu. Att det har löst sig hittills och då gör det det sen också. Men jag kan inte tänka så, jag är så van vid att vi inte har pengar." (Tjej, 16 år)

Att inte ha pengar kan orsaka mycket oro för barnen. Oron kan röra allt från att man inte ska kunna vara med på aktiviteter i skolan till den egna familjen.

"När vi fick information i skolan om att vi skulle göra en utflykt blev jag direkt orolig för om jag skulle få pengar för det av mamma. Även om skolan betalade resan och kanske åkkort på nöjesfältet förväntades det ändå att man skulle ha pengar till dricka och mat." (Tjej, 18 år)

Jag tar mycket ansvar för mig själv och så. Hur? Jag har typ sökt jobb och så för att få mer pengar. Så jag jobbade i Sommar. De sa att jag var lite ung men jag fick till slut ändå. Så jag fick lite extra pengar. Sen hjälper jag till mycket hemma. Handlar, lagar mat, tvättar och städar undan. Tjej, 12 år

Det är skämmigt

"Det är känsligt att prata om pengar. Det kan vara jättepinsamt. Man kan bli mobbad och kränkt och så. Det är ingenting jag tycker att man ska gå runt och säga till folk, att man inte har pengar. För man kan inte lita på de flesta."
(Tjej, 12 år)

Barnen upplever skamkänslor; de vågar inte berätta om sin situation för andra. Framför allt är de rädda för att bli retade eller mobbade – att hamna utanför gemenskapen. Man kan också skämmas för att man inte har samma saker som andra barn har.

"Man blir populär om man har allt. Man blir retad om man har "fel" eller "ovanliga" saker. Vissa har inte TV-spel, de tar inte hem kompisar." (Kille, 12 år)

Bostad är ett återkommande tema i barnens beskrivningar. Många gånger kan det vara pinsamt att ta med någon hem. Barnen beskriver att de är rädda för att någon ska upptäcka hur de egentligen har det.

"Jag skulle aldrig ta hem kompisar till oss, det är skämmigt för vi har inte så mycket grejor som alla andra har."
(Kille, 9 år)

Två tonåringar berättade till och med att de tänker till en extra gång när de är kära i någon och vill bli ihop med dem.

"En sak som är dålig med att vara fattig är att det kan vara svårt att vara tillsammans med någon för att man någon gång måste ta hem dem. Då kommer de se hur man verkligen har det och sen måste man nog göra saker tillsammans som att gå på restaurang eller bio. Och det går ju inte." (Två tonåringar)

Jag blir rätt mobbad för mina kläder

"I skolan som jag går på nu blir jag rätt mobbad för mina kläder. Jag vet inte riktigt varför. Jag vill gärna gå på en annan skola, men då måste jag åka buss dit och vi har inte råd med bussavgiften idag." (Tjej, 12 år)

Mobbning är ett återkommande tema. Flera av barnen blir allvarligt mobbade och nästan alla har någon gång blivit retade på grund av familjens ekonomiska situation. Risken att bli utsatt för mobbning är något som ofta oroar barnen och gör att man inte berättar varför man stannar hemma från gympan, utflykten, biobesöket eller inte deltar i en organiserad fritidsaktivitet.

"Alla i klassen har inte förstått hur jag har det men vissa tjejer har nog fattat, men de kan ju inte göra något åt det. Jag har inte sagt något men en del har nog sett på mig att jag inte har pengar. Exempelvis, ibland har jag inte haft råd med tvål eller schampo och då blir mitt hår klabbigt och smutsigt och så. Då brukar en del säga "inte för att vara taskig, men du luktar illa". Så då har jag gått hem till någon annan kompis och duschat där. Men killarna mobbade mig mycket, de brukade alltid skrika lortgris efter mig och så. Det var då jag började skolka." (Tjej, 16 år)

Att barnen till varje pris undviker risken för mobbning, kan göra att de håller sig borta från skolan och därmed missar viktiga delar av sin utbildning.

"Det är bättre att stanna hemma och sjuka sig hela dagen, annars fattar alla varför jag inte följer med på gympan... ja, för att jag inte har råd." (Tjej, 17 år)

Utpekad och annorlunda hela mitt liv

"Jag har känt mig utpekad och annorlunda hela mitt liv." (Tjej, 18 år)

Flera barn beskriver sig själva som annorlunda. Man vill vara mer som andra eller mer vanlig. Att inte kunna göra samma saker, eller ha samma kläder, som andra gör att man hamnar utanför gemenskapen.

"Jag har förlorat många vänner på grund av att vi inte har tillräckligt med pengar. De tror inte att jag vill umgås med dem på grund av att jag inte kan följa med på saker. Men det vill jag! Jag har bara inte de resurserna." (Tjej, 17 år)

Saker som skridskor och baddräkt kan tyckas självklara för ett barn att ha. Men för barn i familjer som lever på marginalen finns det inget utrymme för sådana utgifter.

"En del kompisar åker och badar i bassänger utombus på sommaren, det är jättemysigt. Men jag kan inte följa med för jag har inga pengar. Mina vänner erbjuder sig att betala för mig men jag har ändå ingen baddräkt eller bikini. Jag menar jag kan inte be dem köpa en bikini, det är alldeles för mycket. De säger att jag ska ringa dem när jag kan följa med, men det skulle ju ta typ 100 år innan jag kan köpa badkläder. Så jag stannar hemma och pysslar istället." (Tjej, 16 år)

Några av barnen beskriver hur de försöker få vännerna att göra alternativa saker ibland, saker som inte kostar. Men det är sällan som kompisarna vill det, berättar en tjej.

"Visst har jag försökt pusha på att vi ska göra saker som inte kostar, men det vill inte dom, dom vill göra de där sakerna." (Tjej, 17 år)

Det kan leda till att man väljer att umgås med de som har en likande ekonomisk situation som en själv.

"Det kan vara svårare att välja rätt vänner, för om man är fattig kanske man väljer att vara med de andra som är fattiga. För man tror inte man har en chans att bli vän med de andra." (Kille, 13 år)

Livet är inte alltid rättvist

"Man blir hela tiden frestad av vad de andra barnen har. De har saker man själv absolut inte kan ha, typ en fin väska eller en ny Iphone. Ja man blir ledsen ofta, men så är det, livet är inte alltid rättvist." (Kille, 15 år)

Som svar på frågan om hur det känns att inte kunna delta eller köpa saker som de flesta familjer har råd med återkommer ordet "orättvist". Det kan vara svårt att förstå varför världen ser ut som den gör, hur det kommer sig att en del har mycket och att andra knappt har råd med det allra nödvändigaste.

"Vissa andra går om kring med typ 2 000–3 000 i plånboken. En kille jag känner har tre miljoner på sin bank! Alla har så olika!" (Kille, 15 år)

Möt Ibrahim, 15 år

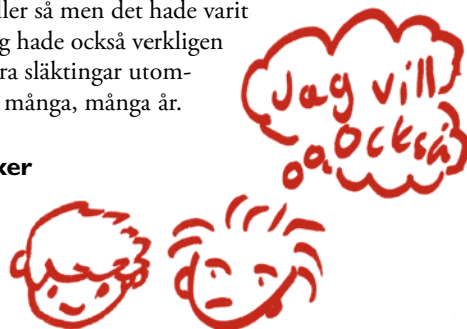
Ibrahim är en kille på 15 år som älskar att träna capoeira och att vara med kompisar. Han bor i en lägenhet med sin mamma och lillebror. Hans pappa dog när han var liten.

Kan du berätta lite om hur det har varit för dig att ha ont om pengar?

–Vi har haft det lite svårt med pengar. Det ordnar sig ibland, men det är inte så ofta. Exempelvis, min bror som är tio år älskar att spela spel och det är så tråkigt att han nästan aldrig får göra det. Jag menar inte vi måste ha massa saker typ en stor plasma TV eller så men det hade varit kul om han hade haft några saker. Jag hade också verkligen velat att vi skulle åka och hälsa på våra släktingar utomlands, vi har inte kunnat göra det på många, många år.

Tycker du att ni har mindre saker till din bror än andra familjer?

–Ja! Typ som aktiviteter och så. Han säger ofta att han vill ha TV-spel för att alla hans vänner har det. En del har tre X-boxar.

Får ni hjälp med att betala era aktiviteter?

–Jag vet inte hur det fungerar, men vi får ge förslag till vår socialsekreterare om vad vi vill göra på vår fritid. Om jag vill börja på en aktivitet så kan vi fråga om det finns chans till det, ibland kommer det ett ja och ibland ett tyvärr. Det har varit jättebra att få hjälp med aktiviteter.

Hur är det på loven? Är det skillnad för er och andra barn?

–Ja faktiskt. På sommarlov och jullov brukar många resa till underbara platser, med hotell och så. Jag säger inte att det är tråkigt att åka inom Sverige, men det hade varit roligt att få åka till platser utomlands.

-NÄR MAN VAR LITEN VAR DET SVÄRT ATT SÄGA TILL ANDRA ATT MAN INTE GJORT NÅGOT PÅ LOVEN MEN IDAG NÄR JAG ÄR LITE ÄLDRE, SÅ KAN JAG IBLAND SÄGA ATT VI INTE HAR RÅD JUST NU.

Hur är det att komma till skolan efter lovet, när de andra har varit iväg?

–Jag har haft den känslan flera gånger, när alla har varit i Paris och Amerika och så. Ja då önskar jag att vi också hade kunnat åka. När man var liten var det svårt att säga till andra att man inte gjort något på lovet, men idag när jag är lite äldre, så kan jag ibland säga att vi inte har råd just nu.

Kan man bli retad om andra märker att man inte har pengar?

–Ja det kan man. När jag var liten blev jag väldigt ledsen för det, men idag bryr jag mig inte. Alltså, folk kommer ändå alltid få reda på varför du inte kan följa med.

Pratar ni om pengar inom familjen?

–Ja. Jag håller på att bli stor och i den åldern behöver man andra saker som du säkert vet själv. Det är annorlunda från när man var liten. Jag skulle exempelvis vilja ha månadspeng, men jag får bara lite fickpengar. Jag hade nöjt mig med 200 kr men jag får typ 20 eller 50 kr. Vad jag helst skulle vilja ha är nya saker till capoeiran. Nya skor och en mobil som jag kan ha musik på. Skorna jag har nu är helt utslitna och jag vill gärna ha sköna skor men de kostar typ 1000 kr. Jag vet, det är dyrt. Det är två andra i klassen som har dem och man blir frestad! Men så tänker jag att om jag sparar i typ tre år, så kan jag också köpa dem.

Vad hade kunnat göra det bättre för dig?

–Mitt barnbidrag går direkt in i hyran, jag hade helst haft de pengarna till mig själv.

Hur har ni det hemma?

–Vi har det rätt trångt och stökigt och så, alltså jag klagar inte. Det skulle vara skönt att flytta om vi fick möjlighet. Helst i området där vi bor nu.

Är det jobbigt att ta hem kompisar?

–Ja, men till nära vänner kan jag säga ”ni vill inte komma till mig, det är typ kaos”.

Hur är det när du blir kär i någon?

–Vi brukar mest vara hos den personen eller ute.

Hur har du det med vinterkläder, kläder till gympan och sådant?

–Jag har så det räcker nu, men massa kläder håller på att bli för små, men mamma säger att vi inte har råd nu med nya. Ibland har man tur på second hand, jag har hittat en del men det är ofta fel storlek. Jag har egentligen inte varit utan skor och vinterkläder, men just nu behöver jag vinterskor men har inte ringt soc än, de brukar hjälpa mig med det när jag behöver.

Hjälper du till att spara in på saker hemma?

–Alltså mat har vi alltid, det får vi hjälp med från soc. Det händer ibland att jag försöker tänka på det. Jag brukar tänka skit samma, jag behöver inte vissa saker.

Varför tror du att det är så att det finns fattiga i ett rikt land som Sverige?

–Oj, jag vet inte, men jag tror det beror på arbeten. Min mamma kan inte jobba för hon är ofta trött, hon är lite sjuk och orkar inte så mycket. Det kan

nog bero på lite olika saker. Jag tror att vissa barn inte orkar med att vara fatiga. De blir desperata, blir kriminella och kanske till och med prövar droger. Det kanske får dem att känna sig härliga en stund, bort från det jobbiga. De förstör sitt eget liv för att de inte orkar med den situationen.

Vad skulle man kunna göra för de barnen så att det inte blir så?

–Jag tror inte det hjälper att ge dem ett nytt hus, för det är redan försent. Det gäller att hjälpa dem innan de går över ”gränsen”.

Hur fungerar det i skolan? Kan du delta i allt du vill?

–Ja det tycker jag att jag kan. Men en gång hade jag inte stövlar och pengar till en klassresa och då ringde jag min kontakt på soc så fixade hon det. Skolan är bättre idag än innan, man låter alla följa med och betalar bussbiljett och så. Sen finns det snälla människor som delar med sig av sin mat på utflykter.

–SKOLAN ÄR BÄTTRE IDAG ÄN
INNAN, MAN LÅTER ALLA FÖLJA
MED OCH BETALAR BUSSBILJETT
OCH SÅ. SEN FINNS DET SNÄLLA
MÄNNISKOR SOM DELAR MED
SIG AV SIN MAT PÅ UTFLYKTER.

Ordet fattigdom, tycker du att man kan använda det i ett rikt land som Sverige?

–Jag har inget emot att använda ordet fattig, vad ska man annars säga? Dagens ungdomar är självsäkra, de har inget emot att säga att man är fattig. Däremot att säga att man inte vill eller kan ta med folk hem, är fortfarande känsligt och svårt.

– JAG HAR INGET EMOT ATT ANVÄNDA
ORDET FATTIG, VAD SKA MAN ANNARS
SÄGA?

Begränsad i vardagen

Att barnen känner sig isolerade och annorlunda beror många gånger på att de inte har möjlighet att delta på samma villkor som andra. Den knappa ekonomin begränsar dem genom exempelvis avgifter och andra kostnader för fritidsaktiviteter, bussbiljetter eller saker som mobiltelefon. Men det handlar sällan om själva aktiviteten i sig eller att man vill ha vissa dyra prylar bara för de är häftiga – det handlar om att få vara delaktig.

Så här uttrycker sig en kille om varför barn vill ha saker som spel eller mobiltelefoner:

”Det är inte så att man bara vill ha för att ha. De som inte vet något om spelen i datorn eller telefonen, får inga vänner. De vill ha det för att andra ska tycka om dem. Man vill bli omtyckt. Därför vill man ha de här sakerna.” (Kille 13 år)

Fritiden är något som formar dig

”Fritiden är något som gör att det är du, det formar dig. Om man inte kan ha en fritid, är det inte mänskligt, tycker jag. Om man inte har råd med fritidsaktiviteter så tror jag man kan bli avundsjuk och ledsen.” (Kille, 15 år)

Många barn i familjer med tuff ekonomi har svårt att delta i fritidsaktiviteter som sport, teater eller musikskola. Det är inte bara avgifterna som kan vara ett problem, även utrustning är kostsam.

”När jag spelade fotboll ville man ju ha de saker som alla de andra hade, men vi hade ju inte råd till det. Vi hade inte råd med fotbollsskor och sånt. Jag spelar inte längre. Jag har ofta inte råd att hänga med och göra saker. Det kostar ju mycket att fika och gå på bio och sånt.” (Tjej, 14 år)

Att få gå på bio, konsert eller ta en fika tillsammans med kompisarna är något alla barnen önskar att de kunde göra oftare. Istället är de hemma mycket.

”Jag brukar rita, vila och titta på TV. Jag kollar på TV varje dag när jag hemma, det gör jag alltid. Ibland går jag med och handlar, men mamma har inte pengar så nu kan vi inte gå till affären. Vi kan inte köpa någonting, inte ens mjölk och godis.” (Tjej, 7 år)

Sommarlovet är en fantastisk tid för många barn. Då kan man åka iväg på kollo, semester, idrottsläger eller träffa nya vänner och besöka nya platser. Men barnen som har ont om pengar har sällan möjlighet att göra sådant, utan tvingas oftast stanna hemma. En del tycker inte ens att loven är särskilt roliga.

”Jag har aldrig gjort något eller rest någonstans. Jag lekte eller hängde oftast på gården. Jag var under somrarna på sin höjd en vecka hos min mormor.” (Tjej, 18 år)

Även enklare aktiviteter, som att bada, är problematiskt om man inte har råd med badkläder eller en bussbiljett. Nästan alla barnen pratar om värdet av att kunna göra sådant som andra gör på sina lov. De vill få uppleva det som de hör kompisar prata om. Barnen drömmer om att få åka till Liseberg, Tivoli, Gröna Lund och liknade nöjesfält. Många av barnen uppskattar de fritidsgårdar som har öppet på lov och erbjuder kostnadsfria aktiviteter.

FRITIDSGÅRD

"De som har mycket pengar åker iväg, de som inte har pengar stannar mest hemma. Man borde starta en fritidsgård i varje förort och varje område, som ordnar aktiviteter och billiga resor." (Kille, 13 år)

En del av barnen får extra bidrag till fritidsaktiviteter från socialtjänsten – ett mycket uppskattat stöd.

"Jag önskar att alla hade så bra stöd från soc som vi. Jag tycker synd om de som inte har en sån kontakt." (Kille, 15 år)

Vi har inte råd med busspengar

"Nej vi har ingen bil. Ibland åker jag buss men mest cyklar jag, ibland cyklar jag två mil. Ibland har jag fått gå en timme för det är enda sättet. Om man verkligen

behöver så får man kanske ta en oläst cykel. Jag menar inte att man ska bli kriminell, men ibland är det enda sättet att ta sig hem på." (Kille, 15 år)

Barnen återkommer ofta till problemen de har att transportera sig. Det är allt från avsaknad av busskort och bil till en cykel. Några bor en bit utanför samhället/staden där hyran är billig men kollektivtrafiken begränsad och de har därför inte råd att ta sig till aktiviteter.

"Alltså det är jättedumt att man tagit bort kontantbetalning på bussarna! Alltså det är verkligen inte alla som kan köpa ett helt kort! Jag har haft jättetur att jag har haft ett busskort men det är ju för att jag har avstått från allt annat! För att jag inte har en annan aktivitet som kostar utöver." (Tjej, 17 år)

Att köpa månadskort eller fylla på miniminivån för bussarnas kontantkort är problem för barn som inte har pengar. Kostnaden för en bussbiljett kan påverka valet av fritidsaktivitet.

"Jag skulle vilja dansa streetdance, men vi har inte råd med avgiften och det kostar också att ta sig dit och det har vi inte heller råd med, busspengar och så." (Tjej, 14 år)

Jag brukar ljuga och säga att jag inte hann äta frukost

"Ibland har vi inte frukost hemma och då är jag hungrig i skolan, så hungrig att jag inte kan tänka. Jag brukar ljuga och säga att jag inte hann äta frukost på morgonen och ber om en frukt från läraren eller så går jag till skolsyster och sitter där och pratar en lektion för då kan man få en frukt. Visst jag missar en lektion, men det är bättre än att vara hungrig. Men nu ska de börja ha frukost i skolan." (Tjej, 16 år)

Mat kommer ständigt på tal i samtal med barnen. Många barn kommenterar skolmaten, de tycker att det är viktigt att den blir bättre och mer näringsrik.

"Om man är fattig får man inte så bra mat hemma, därför är det extra viktigt att det är bra mat i skolan!" (Kille, 11 år)

Jag vill åtminstone kunna köpa ett kort till vänner och familj

"Runt jul och när folk fyller år – då börjar det verkligen bli jobbigt när det är helt tomt i plånboken. Jag vill åtminstone kunna köpa ett kort till vänner och familj, så att de vet att man tänker på dem, men när till och med det tar emot är det jobbigt. Då får man typ ge dem en present i slutet av månaden istället." (Tjej, 17 år)

Högtider och kalas omnämns vid ett par tillfällen som jobbiga. Att köpa presenter till andra kan vara problematiskt om man har lite pengar. Flera av barnen säger att de inte behöver så mycket julklappar och de oroar sig för vad föräldrarna kan ge, utan att det ska drabba familjen i övrigt.

"Jag säger till mamma att hon inte behöver köpa något, att jag hellre har mat på bordet." (Tjej, 16 år)

Innan hade vi inte dator och TV

"Innan hade vi inte dator och TV hemma. Men i skolan var vi ändå tvungen att skriva arbeten på datorn för att få lämna in det. Då fick jag säga inför de andra att jag inte hade en dator och då sa läraren att jag skulle jobba kvar efter skoltid istället. Hon bad faktiskt om ursäkt sen." (Kille, 15 år)

Datorer, internet och appar skapar hinder i vardagen. Framför allt i skolarbetet och i samband med läsläsning. I vissa skolor ber man eleverna använda appar på telefonen för att underlätta undervisning och läsläsning. Men flera av barnen har inte en fungerande telefon, eller så är deras mobil för gammal för apparna. Några barn beskriver att deras föräldrar inte har möjlighet att teckna ett abonnemang, på grund av skulder och liknande. Att få en lånedator upplevs som oerhört positivt, men det skulle behövas större trygghet för den som inte har råd att betala om datorn råkar gå sönder eller bli stulen.

"Ja, vi har haft en gammal dator men de är mest mamma som använder den. Nu när jag har sommarjobbat så sparade jag till en egen. Men mamma kan inte ha abonnemang, så vi hade något annat internet som inte har gått så bra." (Tjej, 16 år)

Är det någon här inne som inte har råd?

"När man ska bada och man inte har en egen baddräkt så kan man ju inte följa med, fast det är gratis. Om man inte frågar en kompis i samma ålder. Jag gjorde det en gång när jag inte hade en baddräkt just då. Hon sa ja, men sen gick folk och retade mig för det, för hon gick och sa det till de flesta." (Tjej, 12 år)

Alla barn nämner skolan som en arena som antingen underlättar eller försvårar. Varje barn, oavsett bakgrund, har rätt till en kostnadsfri och likvärdig utbildning. De ska ha samma möjligheter att utvecklas och delta i den utbildning som erbjuds. Barnens beskrivningar vittnar om att skolan inte alltid lyckas med det, och att det förekommer kostnader som för många familjer är omöjliga att betala. En del skolor försöker ta bort alla kostnader och det finns en ökad medvetenhet bland skolpersonal om situationen för barn som inte har så gott om pengar. Flera av barnen nämner att man på deras skola får åka gratis buss i samband med utflykter och att skolan betalar inträde. De beskriver det som mycket värdefullt och uppskattat för barn i deras situation.

"Ofta betalar skolan med klasskassan. Vi samlar in pengar genom att baka och sälja majblommor." (Tjej, 12år)

Men, barnens beskrivningar visar också att stödet varierar avsevärt. Ett barn berättar till exempel att en lärare frågat rakt ut i klassrummet inför en friluftsdag om det är *någon här inne som inte har råd?*

Barnen tycker att det är oschysst. Framför allt när det är så stor risk att bli retad för att man inte har tillräckligt med pengar. De som inte kan följa med vågar kanske inte säga något utan stannar hemma istället.

"Om man inte kan eller vill följa med på en utflykt kan man bara komma försent. Då kan man få stanna kvar på skolan och vara med i de andra klasserna istället. Så ibland har jag stannat kvar." (Tjej, 12 år)

Om vårdnadshavaren inte kan betala en skolaktivitet så har barnet ändå rätt att delta. Trots det finns det skolor som hänvisar till alternativa aktiviteter.

"Om man inte har råd att betala lifkortet, så får man åka pulka istället på vår skola." (Kille, 14 år)

Fakta utbildning:

FN:s konvention om barnets rättigheter.

Barnkonventionen artikel 28: Rätt till utbildning

Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till utbildning och i syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter skall de särskilt göra grundutbildning obligatorisk och kostnadsfritt tillgängliga för alla.

Skollagen och rätten till kostnadsfri lika tillgång till utbildning

Alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. // Alla ska, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i denna lag.

Skolverket

Det får förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna. Med obetydlig kostnad avses främst kostnad för en färdbiljett eller en mindre entréavgift till ett museum eller liknande. I planeringen av aktiviteter som medför obetydliga kostnader måste skolan ta hänsyn till att även obetydliga kostnader kan upplevas som betungande för ett hushåll med svag ekonomi om de förekommer vid upprepade tillfällen. Därför måste skolan noga överväga när och hur ofta denna möjlighet ska utnyttjas.

Bidraget från elever eller deras vårdnadshavare måste både vara och framstå som helt frivilligt. Det får inte finnas någon koppling mellan hur mycket en enskild elev bidrar med och elevens möjligheter att få delta i aktiviteten. Aktiviteterna ska vidare vara öppna för alla elever oavsett om eleven eller dennes vårdnadshavare väljer att bidra eller inte. Det är inte godtagbart att skolan erbjuder en kostnadsfri alternativ verksamhet för de elever vars vårdnadshavare inte vill betala för aktiviteter som är en del av utbildningen. Är den kostnadsbelagda aktiviteten att betrakta som en del av utbildningen ska alla elever få delta.⁵

⁵ www.skolverket.se/polopoly_fs/1.169820!/Menu/article/attachment/Avgifter%20120302.pdf

Möt Sara, 17 år

Sara är en 17-årig tjej som bor med sin mamma som är sjuk. Hon har inga syskon. Sara går i gymnasiet och på fritiden är hon teaterledare. Hon har alltid haft det dåligt ställt, berättar hon.

Hur har det påverkat dig att växa upp med svag ekonomi?

–Jag inte har kunnat göra saker med mina vänner. Exempelvis om det var utflykt med skolan så var mamma tvungen att låna pengar och så, men jag har ändå haft mat på bordet varje dag.

Har det varit svårt att prata om din ekonomiska situation?

–Ja när jag var yngre, upp tills jag var femton, valde jag att säga att jag hade något annat att göra. Jag ville inte komma ut med att jag inte hade några pengar. Men nu, de sista åren har jag kunnat säga att jag inte har några pengar. För varför ska jag egentligen skämmas? Om jag vågar säga det kanske någon annan också vågar erkänna att de är i samma situation, så slipper de känna sig så ensamma som jag gjorde.

Varför vill man hålla det för sig själv?

–Mest för att man inte vill bli retad. Jag hade aldrig de nyaste och finaste märkeskläderna. De sista åren i grundskolan blev man till och med retad för att man inte hade den senaste telefonen.

Jag har känt mig isolerad, ja som när jag velat börja på en sport.

Har du känt dig annorlunda för att du inte haft pengar?

–Jag har förlorat vänner på grund av det. Jag har känt mig isolerad, ja som när jag har velat börja på en sport. När jag var yngre ville jag jättegärna börja med flera aktiviteter, som fotboll, volleyboll och kampsport. Men det kunde jag inte. Jag hade kompisar som gjorde det och då kunde jag inte vara med dem. Då blev de sura. De förstod inte att jag inte kunde träna för att vi inte hade pengarna till det, vi hade inte pengar till medlemsavgifterna.

Om du hade obegränsat med pengar, hade din fritid sett annorlunda ut då?

–Ja, när jag var yngre hade det nog gjort det. Då ville man till exempel gå på födelsedagskalas, men jag vågade inte för jag kunde inte köpa någon födelsedagspresent. Då tyckte de andra att det var jätteskumt och så. Ja, det hade nog förändrat mycket när jag var liten om vi haft pengar, jag hade nog haft många fler kompisar.

Har du haft kalas när du har fyllt år?

–Ett par gånger under min uppväxt, men då var det oftast min mormor som bakade och gjorde allt så att det blev billigt. Då behövde ju mamma bara betalat typ en tredjedel av vad det hade kostat annars.

Hur har det varit och hur är det för dig under jul?

–För det första, jag har aldrig varit sån som behöver en dyr julklapp för att bli glad, det räcker med ett paket strumpor. Det är tanken bakom som räknas. Nu kanske jag säger det för att jag har haft begränsade resurser i mitt liv. Någon gång har jag önskat mig en 100-lapp, men det är allt jag bett om.

Vad skulle du vilja säga till de som säger att det inte finns fattiga barn i Sverige?

–Det finns det! Man kan inte gå en dag i stan utan att träffa en hemlös och så. Men också de som har ont om pengar, till exempel de som har ensamstående föräldrar, de är på något sätt också fattiga. För de barnen får inte alla upplevelser som andra barn. Det finns fattigdom i Sverige vare sig man vill eller inte. Om man slår upp fattig i ordboken då står det ”den som inte har några pengar” men man kan ha pengar och samtidigt vara fattig.

Du säger att man inte får samma upplevelser som andra, hur tänker du då?

–Man kan inte umgås med andra vänner på samma sätt, man kan inte gå med på bio eller fika och sånt. Det gör att man hamnar helt utanför den gemenskapen och jag har faktiskt märkt att jag har förlorat många vänner för att jag inte har kunna göra det som dom vill.

Tycker du att skolan lyckas med att ge alla barn, oavsett bakgrund, samma möjligheter och chanser att klara skolan?

–Ja nu tycker jag att det är så. Mina lärare håller hårt på att det är förbjudet med kostnader i skolan och det tycker jag är jättebra! Skolan har inte rätt att kräva pengar av oss elever.

Men du berättade innan att du inte alltid kunde följa med på skolutflykter?

–Ja för att jag inte kunde ha någon mat att ha med mig och då ringde man hellre och sjukanmälde sig, man vill inte bli retad.

Vad vill du förändra? Vad vill du säga till de som bestämmer?

–Ha inte så löjligt höga avgifter på aktiviteter. Alltså 700 kronor på en termin är mycket. Alla kan inte lägga ut 700 kronor på en gång. Åtminstone borde man kunna dela upp betalningen. Nu när jag går på gymnasiet får man ett rabattkort som kan vara schysst. En del rabatter är rätt fåniga för oss som inte har pengar, som tio procents rabatt på en dator – det hjälper inte mig ett dugg. Men en del är jättebra, typ ”gå på bio två för en”. För då kan de som har pengar ta med en kompis som inte har pengar. Sen tycker jag att alla skolor borde ta bort alla kostnader för det hjälper jättemycket.

Har du dator och internet?

–Ja, jag fick en stor plåtbuk av en släkting så dator har jag haft, men internet har jag inte använt så mycket, jag behöver inget hemma. Ja det var väl när

Facebook kom som man ville ha internet men jag behöver inte sitta hemma och kolla Facebook, jag kan kolla i skolan, det är liksom bara en onödig utgift.

Hur är det i skolan nu?

–Nu är jag helt beroende av mitt studiebidrag, för det är tack vare det som jag klarar av att ha en telefon. Så jag måste se till att ha bra närvaro i skolan annars drar de in det. Jag har inte så bra närvaro för min mamma är jättesjuk och hon har bara mig, så ibland måste jag stanna hemma och ta hand om henne. För hon har ingen annan.

Mina lärare har varit jättebra då. De har ibland inte anmält frånvaro för att jag ska klara mig. De har räddat mig flera gånger. Jag förstår att det inte är världens bästa sätt att hantera det på, jag menar CSN hade säkert inte blivit glada.

Vad hjälper dig i din vardag?

–För ett par år sedan fick vi bostadsbidrag, annars hade det inte gått alls. Det tycker jag är jättebra, så att man kan bo kvar. Att höja barn- och studiebidraget skulle hjälpa mycket. Bara 200 kronor skulle hjälpa jättemycket! Det är ett par nya skor för mig!

Alltså, jag har haft rätt mycket tur eftersom jag har kunnat ärva av äldre släktingar. Om det inte vore för dem så hade jag inte haft skor, varma jackor eller ens handskar ibland! Det är helt sjukt att ett par handskar kostar 99 kronor.

*Jag är ofta hemma på sommarlov.
Men jag behöver inte åka utomlands,
jag ligger gärna hemma och sover istället.*

Hur har det varit på loven?

–Jag har haft tur och åkt utomlands två gånger med teatern. Jag är ofta hemma på sommarlovet. Men jag behöver inte åka utomlands, jag ligger gärna hemma och sover istället. Jag är nog rätt mycket ensamvarg, jag behöver inte ha folk omkring mig. Så länge jag har min TV, min telefon och min säng så är jag nöjd.

Finns det något du skulle önska att det fanns på loven för dig eller andra barn som har det dåligt ställt?

–Ja, man ska ha såna ställen för unga dit de kan gå och hänga. Det stället jag går till nu är verkligen jättebra! Det är öppet på veckorna och på loven och man kan komma och gå som man vill. Där får man chansen att göra utflykter som inte kostar. Såna stödgrupper för ensamma mammor, det är också verkligen fantastiskt. Jag tror fler börjar tänka på de som har det svårt och så. Det har kommit mer sånt stöd de senaste åren.

Att hantera vardagen

"Jag tänker väldigt mycket på pengar. Varje gång jag får pengar i handen, tänker jag "ok, det är så här mycket pengar jag får, hur och vad ska jag göra med dem?" Förre kom jag hem med två kassar när jag handlade, nu kommer jag hem med fyra för jag har lärt mig handla billigt. Så jag använder pengarna bättre. Alltså typ om jag behöver en halsduk, köper jag alltid den billigaste inte den jag tycker är finast. Det är ju bara en halsduk." (Tjej, 16 år)

För att hantera begränsningar i vardagen lär sig barnen lösa problem och utveckla strategier när pengarna inte räcker. Barnens beskrivningar visar att de ofta tar ett stort ansvar för såväl sig själva som familjen, och den ekonomiska situationen de befinner sig.

"Jag har frågat mormor eller gått och pantat burkar. Inte i den utsträckningen att jag rotat i papperskorgar men man letar hemma, frågar nära kompisar och så. Sen ibland får man ju säga att man inte har pengar eller be att få låna en 100-lapp. Sen har jag ju sjukskrivit mig och avstått massa gånger! Typ som balen i nian. Då sa jag att jag hade ont i magen." (Tjej, 17 år)

Jag behöver inte så mycket

"Vi bråkar aldrig om pengar i familjen. Jag sparar alltid pengar. Allt jag hittar och får sparar jag till körkort. Jag är jätteduktig på att inte slösa pengar. Jag behöver inte så mycket. Jag sparar hellre till det jag vill ha. Så ibland säljer jag saker jag inte behöver." (Kille, 14 år)

Barn med knapp ekonomi är inte passiva – de skapar konstruktiva lösningar på problem de ställs inför. Nästan alla barnen uttrycker att deras situation trots allt är okej, att de är vana att leva billigt. De menar att de inte behöver så mycket, de är nöjda så länge det finns mat på bordet. Många anpassar sig genom att exempelvis sänka sina krav och förväntningar. Andra försöker själva bidra och förbättra situationen genom att exempelvis spara, låna eller handla billigt.

"Min strategi var att fråga mamma om pengar när hon var på gott humör. Ofta hängde hennes goda humör ihop med att hon fått pengar. Jag visste vilken dag i månaden mamma fick sitt bidrag. Jag frågade även min mormor efter pengar när min mamma sa nej." (Tjej, 18 år)

Flera av de tillfrågade undviker att tänka på att det kunde vara annorlunda, det är ju ändå ingen idé. Det är mycket att fundera på och ta ansvar för som barn. Statistik visar samband mellan sämre skolresultat och knapp ekonomi. Oro över den ekonomiska situationen tar lätt fokus från annat som är viktigt när man är barn. Det betyder inte att alla barn påverkas negativt i skolan, många beskriver hur de anstränger sig hårt eftersom de ser utbildning som en väg ut ur fattigdomen.

"Jag tänker på vår situation rätt ofta även på lektioner och så och då försvinner jag i väg i tanken och så missar jag vad de har pratat om, så ibland hänger jag inte med i skolarbetet på grund av vår situation." (Kille, 15 år)

Möt Jenny – en förälders perspektiv på vardagen

Jag är ensamstående mamma. Det är den andra dagen på ny månad och jag har mindre än tusenlappen kvar och detta är en bra månad. Tidigare bodde jag i en helt annan stad. Levde med en man som hade ett mycket välbetalt och stabilt arbete. Själv tog jag min examen vid universitet. Jag hade ett barn i min mage och alla förutsättningar sa att jag och min nya, lilla familj skulle ha en tryggad ekonomisk situation. För sju år sedan lämnade jag relationen. Barnets pappa utsatte mig för misshandel. Den ekonomiska knipa jag hamnade i gjorde att jag för första (och sista) gången var beroende av socialbidrag för att kunna betala hyran. För att våra matpengar ska räcka äter vi middag hos mina föräldrar flera gånger i veckan. På så sätt kan jag dryga ut vår kassa. Många gånger frågar jag om de har en toarulle som jag kan få ta med eller om de kan undvara en liter mjölk eftersom vår håller på att ta slut. Allt det som vi verkligen behöver men som skapar magont eftersom jag inser att pengarna oftast tar slut efter de första besöken på Willys. Hur mycket jag än planerar och budgeterar.

Ja, hon vet att mina pengar inte räcker till och jo, hon har kallats bebis av jämnåriga kompisar för att hon suttit i barnstolen på min cykel innan jag lyckades köpa henne en egen cykel.

Fyra välfyllda Ica-kassar

Allt mitt pusslande har resulterat i att jag tror att min dotter är relativt ovetande om den tuffa situation vi befinner oss i. Jo, hon vet om att mina pengar inte riktigt räcker till och jo, hon har kallats bebis av jämnåriga kompisar för att hon suttit i barnstolen på min cykel innan jag lyckades köpa henne en

egen cykel. Men jag är mån om att hon inget ska märka, jag försöker hela tiden ge sken av att vi har pengarna och att vi har det minst lika bra som alla andra. Jag minns när min kusin för några år sedan gav mig fyra välfyllda Ica-kassar. Hon hade storhandlat åt mig, eftersom hon visste om hur knäpigt vi hade det. Hon hade köpt basvaror. Mycket konserverburkar, frysvaror och annat vardagligt som flingor, bröd, grönsaker, yoghurt och diskmedel. Jag grät av tacksamhet. När min dotter öppnade kylskåpet den kvällen tittade hon storögt, uppifrån och ned, och sa: Wow, mamma! Vad mycket grejer! Då kom sorgen en stund, sorgen över att ha en sådan vardag att min egen dotter fascinerats av ett kylskåp som ser ut som de gör hemma hos andra vi känner.

Maskera vår fattigdom

Samtidigt som vi har det svårt ekonomiskt tycker jag att det är viktigt att visa vikten av att räcka ut en hjälpande hand till andra – för det finns alltid de som har det värre. Så i år har jag tillsammans med min dotter valt ut gamla gosdjur och lagt dessa i en låda som vi redan packat med lite basvaror. Vi ska lämna in lådan till en organisation som levererar till barnhem i Rumänien. När vi var klara sa min dotter, med en slags lättnadens suck: Vilken tur att vi inte är fattiga. Jag blir glad av att höra det, samtidigt som jag ler lite då jag tänker på att allt är relativt. Det blir ett slags kvitto på att jag har lyckats maskera vår fattigdom.

Samtidigt som vi har det svårt ekonomiskt tycker jag att det är viktigt att visa vikten av att räcka ut en hjälpande hand till andra.

Jag blir så ledsen av att se hur Sverige har blivit ett så hårt land att leva i.

God dräng reder sig själv

Jag har kämpat så länge för min och min dotters situation. Jag blir så ledsen av att se hur Sverige har blivit ett så hårt land att leva i. Jag blir innerligt ledsen på att förståelsen och empatin är så liten, ibland obefintlig. Det känns som att folk på allvar tror att om man bara kämpar och inte tar någon skit så kan alla ha en tillräckligt god ekonomi. Klagar man eller säger att man har ett ekonomiskt helvete så är det uppenbarligen väldigt enkelt att kategoriseras till någon som "inte kämpat tillräckligt hårt" eller någon som "är för lat, och kan man inte kämpa mer för sina barns trygghet ska man inte ha barn alls". Det är ett kallt klimat i Sverige idag. God dräng reder sig själv och reder man sig inte ska man få stå sitt kast.

Barnen får "gärna" ha en frukt med sig varje dag

Min dotter går i skolan. Barnen får "gärna" ha en frukt med sig varje dag. Anledningen är att barnen ska få mer energi och klara av skoldagen bättre. De barn som inte har någon frukt tvingas sitta kvar runt bordet och titta på när de andra äter sina äpplen och bananer. Det finns så många sätt som skolor försöker skapa "något extra" för eleverna, utan att se ringarna på vattnet. Jag trodde aldrig att jag skulle behöva söka socialbidrag. Jag trodde aldrig att jag som 35-åring skulle behöva tigga toalettpapper av mina föräldrar. Å andra sidan trodde jag inte heller att jag skulle fly mitt hem i rädsla för våldet från bebisens pappa. Men så blev det.

Barnen kan inte välja

Just nu har jag det bättre ekonomiskt än vad jag haft de senaste åren. Jag har råd att köpa frukt och packa ner i skolrygsäcken varje morgon. Om det hade varit för ett år sedan hade jag fått be mina föräldrar om bananer. Jag hörde en kvinna på radio en gång som diskuterade frukten i skolan. Hon sa något klokt som jag aldrig glömmer. Hon menade att även om hon har råd, även om vissa kan tycka det är märkligt att andra inte har råd så finns det fattiga barn i Sverige idag. Vi får inte bara se till oss själva. Vi har ett gemensamt ansvar för de barn som finns i samhället. Barnen kan inte välja. Lever de i barnfattigdom som så tydligt existerar i Sverige idag, så är det samhällets skyldighet att hjälpa till genom att ge alla barn samma möjligheter.

Skäms alla som blundar för barnets bästa

Om det nu är så viktigt med en frukt i skolan för att kunna koncentrera sig bättre, då ska skolan kunna erbjuda det. Om det är viktigt att lära sig att simma i tidig ålder, så ska det inte kosta 850 kronor per termin. Om det nu står i barnkonventionen att alla barn har samma rättigheter och lika värde och att inget barn får diskrimineras – så ska det baske mig följas. Skäms alla som blundar för barnets bästa, i stället för att kämpa för och värna om barnen i barnfattigdomens Sverige.

Om det är viktigt att lära sig att simma i tidig ålder, så ska det inte kosta 850 kronor per termin

Att tänka på för dig som arbetar i skolan eller med fritidsaktiviteter

När skolan eller idrottsklubben anordnar aktiviteter som medför kostnader kan detta upplevas som jättejobbigt för barn i familjer med knappa marginaler. Barnen ger vid flera tillfällen konkreta tips på hur de vill bli bemötta i sådana lägen.

- Fråga aldrig rakt ut, exempelvis i klassrummet, om någon inte har råd.
- Ta inte för givet att alla kan betala även om det "bara" kostar 10, 20, 50 eller 100 kronor.
- Om du som vuxen tror att ett barn kanske inte har råd, ta barnet åt sidan och fråga om han eller hon har möjlighet att betala. Bättre att fråga än att riskera att skämma ut barnet inför andra.
- Ignorera inte situationen. Prata med barnet, men gör det avskilt.
- Som vuxen ska du ta ansvar för situationen, låt inte barnet göra det. Barnet vill inte behöva gå till läraren/ledaren i efterhand och säga att hon/han inte har råd.

En gång när mina arbetskläder i skolan gått sönder, sa lärarna att jag var tvungen att köpa nya. Då sa jag att jag inte hade råd med det och då tog min handledare mig åt sidan och sa att vi skulle prata om det enskilt. Istället gav hon mig nya kläder alldeles gratis för hon förstod att jag inte hade pengar. Det tycker jag är jättebra, det borde finnas fler såna personer (Tjej, 17 år)

Barnens önskelista

Här är barnens egna tips och förslag på vad som kan underlätta för dem i deras vardag:

Skola

- Frukost, frukt och mellanmål varje dag, kostnadsfritt
- Satsa på godare och mer näringsrik mat
- Alltid ha med mat på utflykter som skolan står för
- Att barn aldrig ska behöva betala för resor, som till och från skolan eller när man ska åka någonstans med klassen
- Gratis läxhjälp
- Gratis dator och internet till alla
- Försäkring för dator om den går sönder eller blir stulen
- Inte så höga kostnader för borttappade böcker
- Möjlighet att få tillgång till exempelvis gympakläder, skor och badkläder när det behövs
- Införa skoluniform – så syns det inte vem som har pengar och inte
- En skolfond att ta från till de som inte har råd att köpa saker eller följa med på utflykter som skolan anordnar
- Att skolan gör sådant som man inte kan göra annars, gå på bio, laserdome, resa någonstans eller skaffa ett klassrumshusdjur
- Mer och bättre stöd från lärare och skolkurator med att hantera svårigheter som kan uppstå när man har det dåligt ställt

Fritid

- Inga avgifter för aktiviteter och inträden
- Ett kostnadsfritt busskort som man kan åka med hela dagen
- Hjälp med transport
- Möjligheter till kostnadsfri utrustning, som baddräkt, skridskor, bandyklubba med mera
- Fritidsgårdar i alla områden
- Fritidsgårdar som anordnar gratis resor och aktiviteter, särskilt på loven. Gärna till nöjesparker

Hem och familj

- Bättre bostäder
- Att alla barn ska kunna ha ett eget rum
- Inte behöva flytta om föräldrarna inte kan betala räkningen
- Extra pengar på julen och när någon fyller år

Samhälle

- Högre barnbidrag
- Lånebilar
- Rabattkort till alla barn som inte har pengar
- Inte så mycket skatt för fattiga familjer
- Stödgrupper till föräldrar
- Billigare priser för att ta körkort
- Ta mobbning på allvar. Ställ krav på de som mobbar så att det inte fortsätter.

Då blir det extra tydligt att man har ont om pengar...

- ... runt jul och när folk fyller år
- ... när man inte har en vinterjacka
- ... när vi alltid är hemma på loven
- ... när man inte kan följa med på bio
- ... när familjen har ett tomt kylskåp
- ... när man har samma kläder flera dagar i rad
- ... på idrotten när man måste ha sina vanliga kläder
- ... när mamma säger att vi får ta det lugnt nu med mat och så
- ... när man inte kan göra läxorna för att familjen inte har råd med internet
- ... när folk retar en för ens mobil och skriker att den kommer från 1990-talet
- ... när man inte kan åka buss för att de tagit bort möjligheten att betala kontant
- ... när man inte kan följa med kompisarna och bada för att man inte har några badkläder
- ... när man vill åka till spelbutiken, men det kostar 100 kronor och man får vara hemma hela helgen

BADPRISER 2013	
VUXEN 19 ÅR -	70 kr
UNGDOM 7-18 ÅR	30 kr
BARN 0-6 ÅR, i sällskap av betalande vuxen	Gratis!
ÅRSKORT VUXEN	1500 kr
ÅRSKORT UNGDOM	660 kr
3-MÅNADERSKORT VUXEN	570 kr
3-MÅNADERSKORT UNGDOM	230 kr
KLIPPKORT VUXEN, 12 ggr	575 kr
KLIPPKORT UNGDOM, 12 ggr	200 kr
DAGKORT (gäller endast fredagar 07.30-15.00)	800 kr
VATTENAEROBICS (tis 20.30 och tors 20.00)	100 kr
PER GÅNG	710 kr
KLIPPKORT, 10 ggr	

Jag kände att barnen inte kunde gå på födelsedagsfester hos andra barn, vi hade ju inte pengar att köpa presenter för. När andra föräldrar frågade varför mitt barn inte kom sa jag snabbt "Oj det hade jag glömt bort".
(förälder)

Ibland på fritiden gör jag
läxan, ibland kollar jag på tv.
Ibland är jag hos vänner. Är
ofta på fritidsgården. Jag hade
önskat att det fanns läxhjälp
efter skolan. Det är viktigt
att klara skolan, så att man
får bra utbildning och jobb.
(Kille 14 år)

Hej politiker!

Det här vill barnen hälsa till dig som bestämmer.

- Ta reda på hur barn har det på riktigt. Ni kan inte bara säga och bestämma saker utan att veta hur det är.
- Var noga med att träffa alla och verkligen se hur de lever. Åk ut och se hur barnen verkligen har det, istället för att bara tro att folk har pengar när det inte är så! Om ni inte tror att det finns fattiga barn så kom och bo hos oss tre veckor.
- Vi barn vill vara med de andra, vi vill ha råd att följa med, inte sitta och ringa från typ Skype och så, vi vill träffa folk på riktigt.
- Alla föräldrar borde få möjlighet att jobba eller utbilda sig oavsett vilka de är.
- Tänk på hur ni sätter löner. Är det rimligt att vissa tjänar 7000 kronor och andra 50000 kronor – när ni säger att alla är lika mycket värda?

Tips på läsning

- Barnfattigdomen i Sverige – Rädda Barnen
- Dåligt ställt (2004) – Rädda Barnen
- Medtag matsäck och busspengar (2008) – Rädda Barnen
- Barns vardag med knapp ekonomi. En studie om barns erfarenheter och strategier (2008) av Anne Harju
- Barnfattigdom – om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv (2012) av Elisabeth Näsman
- När pengarna inte räcker till (2012) – BRIS och SOS-barnbyar
- En vanlig dag – Majblomman
- Unga röster om socialt utanförskap i Sverige – UNICEF

Avslutning

Det kan vara svårt att förstå hur ekonomiskt utsatta barnfamiljer tvingas leva i dagens Sverige. I våra samtal med barn och vuxna har dock en tydlig bild vuxit fram av hur det kan vara att leva på marginalen i ett rikt land. Trots att personerna som bidragit till materialet inte är en stor grupp, så ger deras beskrivningar i många avseenden en samstämmig bild. Bilden som framträder stämmer även väl överens med hur andra har beskrivit detta ämne (exempelvis Harju, Näsman).

Barn som växer upp i resurssvaga hem får inte samma möjligheter och villkor som andra. De hamnar oftare utanför sociala sammanhang och kan tvingas avstå från bland annat vänner, fritidsintressen och skolarbete. De blir oftare än andra utsatta för mobbning och måste tidigt ta ansvar för sin egen och familjens situation.

Barnfattigdom är ett ord som uppfattas och kan tolkas olika, men faktum kvarstår; de här barnen får inte alltid sina rättigheter tillgodosedda på grund av familjens ekonomiska situation. Barnen är väl medvetna om sin situation och hittar ofta kreativa sätt att hantera sin vardag på. Flera av barnen uttrycker att de är glada för vad de har, huvudsaken är att de har mat på bordet och att familjen mår bra. De beskriver även positiva inslag i vardagen som att skolorna börjat plocka bort kostnader i undervisningen.

Alla som bidragit till den här skriften har gjort det med en önskan om att få påverka sin egen och andras vardag till det bättre. Det är vår förhoppning att du som läsare ska ha fått en ökad förståelse för hur det kan vara att växa upp i en familj som av olika anledningar har ont om pengar. Att du, oavsett var du verkar, har med dig det för att förbättra villkoren för barn som har det tufft ekonomiskt.

”Jag har frågat mormor eller gått och pantat burkar. Inte i den utsträckningen att jag rotat i papperskorgar men man letar hemma, frågar nära kompisar och så. Sen ibland får man ju säga att man inte har pengar eller be att få låna en 100-lapp. Sen har jag ju sjukskrivit mig och avstått massa gånger! Typ som balen i nian. Då sa jag att jag hade ont i magen.”
(Tjej, 17 år)

Rädda Barnen har lyssnat på barn och unga som lever i familjer som har det dåligt ställt. Här får du möta några av dem och ta del av hur de upplever och hanterar sin vardag.

Rädda Barnen

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg
Telefon: 08-698 90 00
kundservice@rb.se
www.raddabarnen.se

Plusgiro: 902003-3
Bankgiro: 90-20033